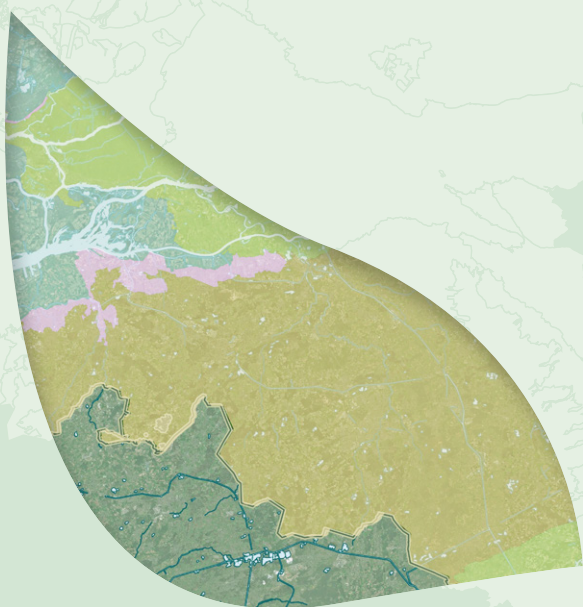

Aan de slag met **LANDSCHAPS ELEMENTEN**

De vertaling van 10% groenblauwe dooradering
naar 17 Nederlandse cultuurlandschappen

Over het Aanvalsplan Landschap

Samen werken aan een toekomstbestendig landelijk gebied

Het Aanvalsplan Landschap is een brede coalitie van maatschappelijke organisaties, overheden, waterschappen en bedrijven, verenigd in Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Samen werken wij aan één duidelijke en richtinggevende doelstelling: in 2050 bestaat het landelijk gebied voor minimaal 10% uit groenblauwe dooradering (GBDA). Deze 10% vormt de basis voor een veerkrachtig, herkenbaar en toekomstbestendig Nederlands landschap.

We werken hieraan omdat het landschap onder druk staat. Biodiversiteit neemt af, landschapselementen zijn verdwenen en de kwaliteit van bodem, water en leefomgeving staat onder spanning. Groenblauwe dooradering biedt een effectieve manier om deze opgaven in samenhang aan te pakken.

Door het gericht aanleggen en herstellen van landschapselementen zoals houtwallen, heggen, bomenrijen en natuurvriendelijke oevers ontstaat een samenhangend netwerk van landschapselementen dat bijdraagt aan biodiversiteit, klimaatadaptatie, een gezonde leefomgeving en de herkenbaarheid van de vele landschappen die Nederland rijk is.

We brengen overheden, agrariërs en andere partijen in beweging en verbinden krachten om de aanleg van landschapselementen te versnellen. Daarbij zetten we ons in voor samenwerking, passende vergoedingen, kennisdeling en het monitoren van de voortgang. Zo bouwen we stap voor stap aan een landschap dat ecologisch sterker, economisch gedragen en maatschappelijk van grote waarde is.

Over deze kaartenset

Nederland kent een grote verscheidenheid aan cultuurlandschappen, elk met een eigen karakter dat is ontstaan door eeuwenlange wisselwerking tussen mens en natuur. Van oorsprong waren deze landschappen rijk aan landschapselementen, maar op veel plaatsen zijn deze in de loop van de tijd verdwenen. Daarmee is ook een deel van de herkenbaarheid, biodiversiteit en landschappelijke kwaliteit verloren gegaan.

Passende landschapselementen spelen een belangrijke rol bij het versterken van de identiteit van het landschap. Zo wordt het veenweidelandschap gekenmerkt door openheid en natte structuren zoals sloten, terwijl het heuvellandschap van Zuid-Limburg juist wordt bepaald door houtige elementen en kruidenrijke percelen. Daarnaast dragen landschapselementen bij aan actuele opgaven op het gebied van biodiversiteit, water, klimaat en landschap.

Gebruik van de kaartenset

Deze kaartenset vertaalt de landelijke ambitie van 10% groenblauwe dooradering naar concrete richtlijnen voor ieder landschapstype. Voor 17 Nederlandse cultuurlandschappen wordt het volgende toegelicht:

- Het ontstaan van het landschap, de historische rol van landschapselementen en hun bijdrage aan actuele opgaven.
- Een indicatieve verdeling van houtige, blauwe en kruidenrijke elementen; hierbij is gebruik gemaakt van een bandbreedte omdat hierin ook binnen een bepaald landschapstype regionale verschillen kunnen bestaan.
- Een overzicht van de meest passende landschapselementen uit de handreiking 'Groenblauwe dooradering nader gedefinieerd', weergegeven per categorie en gerangschikt op basis van cultuurhistorische passendheid.
- Een kaart met de ligging van het betreffende landschapstype in Nederland.

De kaartenset is ontwikkeld als praktisch hulpmiddel voor verschillende processen binnen een gebied. Het is nadrukkelijk niet bedoeld als voorschrift maar een inspiratiemiddel. Provincies kunnen de informatie benutten bij gebiedsprogramma's, agrarische collectieven en gemeenten bij het uitwerken van gebiedsplannen en terreinbeheerders en grondeigenaren bij het maken van inrichtingskeuzes.

In één oogopslag wordt zichtbaar welke landschapselementen passen bij het landschap en daarmee bijdragen aan een karakteristieke toekomstbestendige inrichting van een gebied. Dit ondersteunt het gesprek over welke soort landschapselementen, in welke verhouding en waar nodig zijn. Daarmee helpt de kaartenset om de doelstelling van 10% groenblauwe dooradering in het landelijk gebied te vertalen naar een passende invulling voor de lokale context.

Landschapskaart

De 17 cultuurlandschappen die in deze kaartenset worden beschreven zijn gebaseerd op de indeling uit het boek Landschappen van Nederland onder redactie van Theo Spek uit 2025. Deze 17 cultuurlandschappen zijn geclusterd naar verschillende bodemtypen die elk hun eigen kleur hebben.

Legenda

- Zeekleilandschappen (4x)
- Veenlandschappen (2x)
- Rivierlandschappen (3x)
- Zandlandschappen (5x)
- Kust- en duinlandschappen (2x)
- Löss/heuvellandschap (1x)

Tabel

Iedere kaart bevat een tabel waarin de meest passende landschapselementen voor het betreffende landschap worden beschreven. De elementen zijn onderverdeeld in drie categorieën (houtig, blauw en kruidenrijk). De bovenste elementen zijn het meest passend. Daaronder volgen de overige passende elementen. Onderaan staan elementen met het label HR (historische referentie). Dit zijn elementen die wel in het landschap passen, maar bij voorkeur worden hersteld in plaats van aangelegd. Dit kan zijn omdat zij van oudsher in lage dichtheden in het landschap thuishoren, of omdat aanleg in de praktijk niet mogelijk is.

	Houtige elementen 45-75%	Kruidenrijke elementen 15-35%	Blauwe elementen 5-25%
Zeer rijk	Houtwal en houtsingel	Bloemenblik	Poel
	Bose	Botanische hooilandrand	
	Bomenrij	Botanische weiderand	
	Struweelrand	Insectenrijke graslandrand	
	Hakhoudbosje		
Rijk	Struweelhaag	Kruidenrijke akkerrand	Rietzoom
		Keverbank	Smalle sloten
	Elzensingel	Kruidenrijke berm	Natuurvriendelijke oever
	Solitaire boom		Brede sloten (in beekdalen)
	Knotbomenrij		
Middel	Solitaire knotboom		
	Griende (in beekdalen)		
	Half- en hoogstamboomgaard		Pingruïne
Slecht			Beken en kleine rivieren

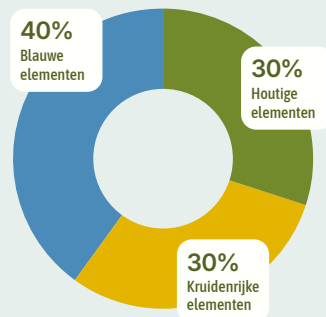

© Wim van der Ende

Noord- en West-Nederlands zeeleilandschap

Dit landschap bestaat vooral uit jonge zeeleipolders. Dit zijn stukken land die na de middeleeuwen op de zee zijn gewonnen. De bodem is vruchtbaar, waardoor er veel akkerbouw wordt bedreven. Kenmerkend zijn de slaperdijken. Dit zijn oude dijken die vroeger bescherming boden tegen de zee, maar nu geen functie meer hebben. Ook zijn er veel kreken en sloten die het water afvoeren. Het is een open poldergebied, waarbij opgaande beplanting vooral voorkomt op de helling van slaperdijken en op boerenerven. Herstel van het landschap kan zowel de kwaliteit van sloten verbeteren als de waterberging vergroten. Dat is bijzonder relevant door toenemende verzilting. Tegelijkertijd versterkt dit de biodiversiteit van het landschap, zeker in combinatie met kruidenrijke akkerranden.

	Houtige elementen	20-40%	Kruidenrijke elementen	20-40%	Blauwe elementen	25-55%
Zeerpasend	Knotbomenrij		Bloemdijk		Brede sloten	
	Bomenrij		Botanische hooilandrand		Smalle sloten	
	Struweelhaag		Bloemenblok		Klein rietperceel	
					Rietzoom	
Passend					Poel	
	Struweelrand		Kruidenrijke akkerrand		Natuurvriendelijke oever	
	Knip- en scheerheg		Keverbank			
	Griendje		Botanische weiderand			
	Hakhoutbosje		Insectenrijke graslandrand			
	Houtwal en houtsingel		Kruidenrijke berm			
HR	Solitaire boom					
	Solitaire knotboom					
	Eendenkooi				Dobbe	
	Half- en hoogstamboomgaard				Pingoruïne	
					Wiel	

Noord- en West-Nederlands zeeleilandschap

■ Noord- en West-Nederlands zeeleilandschap

□ Overige zeeleilandschappen:

IJsselmeerpolders

Droogmakerijen

Zuidwest-Nederlands zeeleilandschap

IJsselmeerpolders

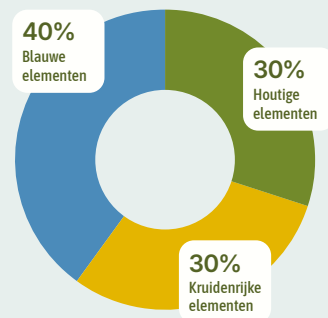
- IJsselmeerpolders
- Overige zeekleilandschappen:
 - Noord- en West-Nederlands zeekleilandschap
 - Droogmakerijen
 - Zuidwest-Nederlands zeekleilandschap

IJsselmeerpolders

De IJsselmeerpolders zijn de jongste polders van Nederland. Ze zijn aangelegd tussen 1930 en 1970. De vruchtbare kleigrond wordt vooral gebruikt voor akkerbouw. De percelen zijn vaak groot en worden gescheiden door rechte sloten en een enkele bomenrij. Ook zijn er brede vaarten en rechte wegen waar meestal bomenrijen langs staan. Dit zorgt voor een open en grootschalig landschap met harde grenzen tussen verschillende vormen van grondgebruik.

Juist hier kan groenblauwe dooradering een belangrijke bijdrage leveren aan de toekomstbestendigheid van het landschap. Natuurvriendelijke oevers en ecologisch beheerde sloten verbeteren de waterkwaliteit en zorgen voor meer wateropslag. Daarnaast dragen bomenrijen en bloemenrijke randen bij aan de functionele agrobiodiversiteit, door een leefgebied te bieden aan bestuivers.

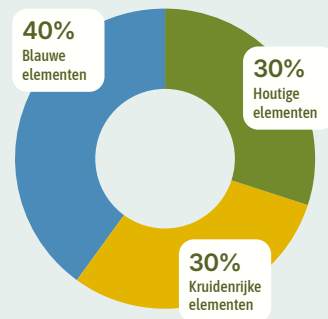
	Houtige elementen20-40%	Kruidenrijke elementen20-40%	Blauwe elementen25-55%
Zeerpasend	Bomenrij	Botanische hooilandrand	Brede sloten
	Struweelhaag	Kruidenrijke akkerrand	Smalle sloten
		Bloemdijk	Natuurvriendelijke oever
Passend			Rietzoom
	Bosje	Bloemenblok	Poel
	Houtwal en houtsingel	Keverbank	
	Hakhoutbosje	Insectenrijke graslandrand	
	Struweelrand	Botanische weiderand	
HR	Solitaire boom	Kruidenrijke berm	
	Half- en hoogstamboomgaard		
			Wiel

Droogmakerijen

Droogmakerijen zijn ontstaan op plekken waar meren of grote plassen zijn drooggemalen om landbouw mogelijk te maken. De polders die hierdoor ontstonden liggen daarom vaak een paar meter lager dan het omringende gebied. De landbouwpercelen werden gescheiden door een uitgebreid netwerk van rechte sloten. Bomen en heggen werden vooral aangelegd langs polderwegen en op boerenerven. Deze strakke inrichting is nog altijd duidelijk zichtbaar in het landschap.

Door sloten breder te maken en natuurvriendelijk in te richten, kan meer water worden opgeslagen en verbeterd de waterkwaliteit. Zo ontstaan er leefgebieden voor planten en dieren. Ook houtige en kruidenrijke elementen langs wegen en erven dragen bij aan de biodiversiteit. Ze bieden schuilplekken en vormen verbindingroutes voor verschillende diersoorten, en maken het landschap bovendien aantrekkelijker voor recreatie.

	Houtige elementen	20-40%	Kruidenrijke elementen	20-40%	Blauwe elementen	25-55%
Zeer passend	Bomenrij		Botanische hooilandrand		Brede sloten	
	Struweelhaag		Kruidenrijke akkerrand		Smalle sloten	
			Bloemdijk		Natuurvriendelijke oever	
Passend					Rietzoom	
	Bosje		Bloemenblok		Poel	
	Houtwal en houtsingel		Keverbank			
	Hakhoutbosje		Insectenrijke graslandrand			
	Struweelrand		Botanische weiderand			
HR	Solitaire boom		Kruidenrijke berm			
	Half- en hoogstamboomgaard				Wiel	

Droogmakerijen

■ Droogmakerijen

□ Overige zeekleilandschappen:

Noord- en West-Nederlands zeekleilandschap

IJsselmeerpolders

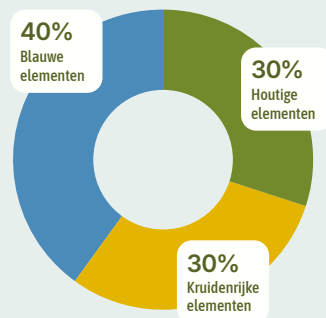
Zuidwest-Nederlands zeekleilandschap

Zuidwest-Nederlands zeekleilandschap

Dit landschap bestaat uit vruchtbare zeekleigronden die zijn ontstaan door een combinatie van kleiafzetting van de zee en inpoldering. Vroeger bestond het gebied uit kleine eilanden, elk met een eigen geschiedenis van inpoldering en overstromingen. Mede hierdoor is een kleinschalig en afwisselend landschap ontstaan. Het landschap heeft door de aanwezige akkerbouw tegenwoordig een open karakter met veel natte elementen zoals sloten. Qua houtige landschapselementen zijn van oudsher vooral hagen en bomenrijen aanwezig. Die laatste vind je in het bijzonder op de karakteristieke bloemdijken. Door het optreden van weersextremen en de ligging bij zee is het gebied kwetsbaar voor droogte en verzilting. Door een combinatie van blauwe, houtige en kruidenrijke elementen aan te leggen, kan water beter worden vastgehouden. Zo blijft het landschap geschikt voor landbouw in de toekomst.

	Houtige elementen	20-40%	Kruidenrijke elementen	20-40%	Blauwe elementen	25-55%
Zeerpasend	Knotbomenrij		Botanische hooilandrand		Brede sloten	
	Knip- en scheerheg		Kruidenrijke akkerrand		Smalle sloten	
	Bomenrij		Bloemenblok		Klein rietperceel	
	Struweelhaag				Rietzoom	
	Griendje				Poel	
	Solitaire boom				Natuurvriendelijke oever	
Passend	Bosje		Keverbank			
	Struweelrand		Bloemdijk			
	Hakhoutbosje		Botanische weiderand			
	Houtwal en houtsingel		Insectenrijke graslandrand			
	Solitaire knotboom		Kruidenrijke berm			
HR	Half- en hoogstamboomgaard				Dobbe	
	Eendenkooi				Wiel	

Zuidwest-Nederlands zeekleilandschap

■ Zuidwest-Nederlands zeekleilandschap

□ Overige zeekleilandschappen:

Noord- en West-Nederlands zeekleilandschap

IJsselmeerpolders

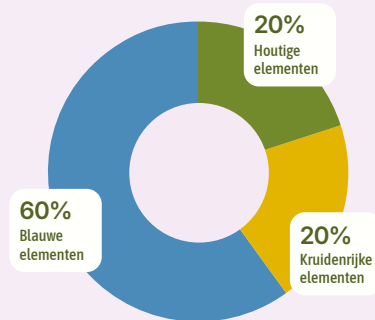
Droogmakerijen

Noord-Nederlands veenontginningslandschap

Het veenontginningslandschap in Noord-Nederland bestaat vooral uit laagveen. Dit zijn plantenresten die, doordat ze na afsterven lange tijd onder water hebben gelegen, niet zijn vergaan. Deze bodem houdt veel water vast en is daardoor van nature nat. Om landbouw mogelijk te maken, werd het veen afgegraven en werden veel sloten gegraven om het water af te voeren. Dit netwerk van sloten is nog steeds goed zichtbaar in het landschap. Boeren planten elzensingels, knotwilgen en hakhoutbosjes om in hun houtbehoefte te voorzien. Het gebied bleef echter vooral vlak en nat. Het is daarom een geschikte leefomgeving voor vele diersoorten, zoals weidevogels. Door natuurvriendelijke oevers en rietpercelen aan te leggen en goed te onderhouden, ontstaat een geschikt leefgebied voor deze soorten. Vooral in combinatie met kruidenrijke weideranden en de karakteristieke knobomen. Daarnaast draagt de zuiverende werking van riet bij aan een betere waterkwaliteit.

	Houtige elementen	10-30%	Kruidenrijke elementen	10-30%	Blauwe elementen	45-75%
Zeer passend	Elzensingel		Botanische hooilandrand		Natuurvriendelijke oever	
	Knotbomenrij		Botanische weiderand		Rietzoom	
	Solitaire knotboom		Insectenrijke graslandrand		Klein rietperceel	
	Hakhoutbosje				Smalle sloten	
	Bomenrij				Poel	
Passend					Brede sloten	
	Bosje		Bloemdijk			
	Houtwal en houtsingel		Kruidenrijke akkerrand			
	Griendje		Bloemenblok			
	Solitaire boom		Keverbank			
HR			Kruidenrijke berm			
	Half- en hoogstamboomgaard				Beken en kleine rivieren	
	Eendenkooi				Wijken	
					Wiel	
					Pingoruïne	

Noord-Nederlands veenontginningslandschap

- Noord-Nederlands veenontginningslandschap
- West-Nederlands veenontginningslandschap

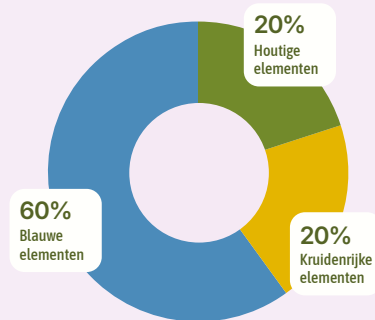

West-Nederlands veenontginningslandschap

Dit landschap bestaat uit laagveen dat in de middeleeuwen is ontgonnen. Sinds die tijd zorgen molens en sloten ervoor dat het water wordt afgevoerd zodat de bewoners droge voeten houden. De vele sloten zijn nog steeds kenmerkend voor het gebied. Daarnaast zijn er enkele houtige elementen aanwezig, zoals knotbomen. Deze werden van oudsher gebruikt om percelen van elkaar te scheiden of om hout te winnen.

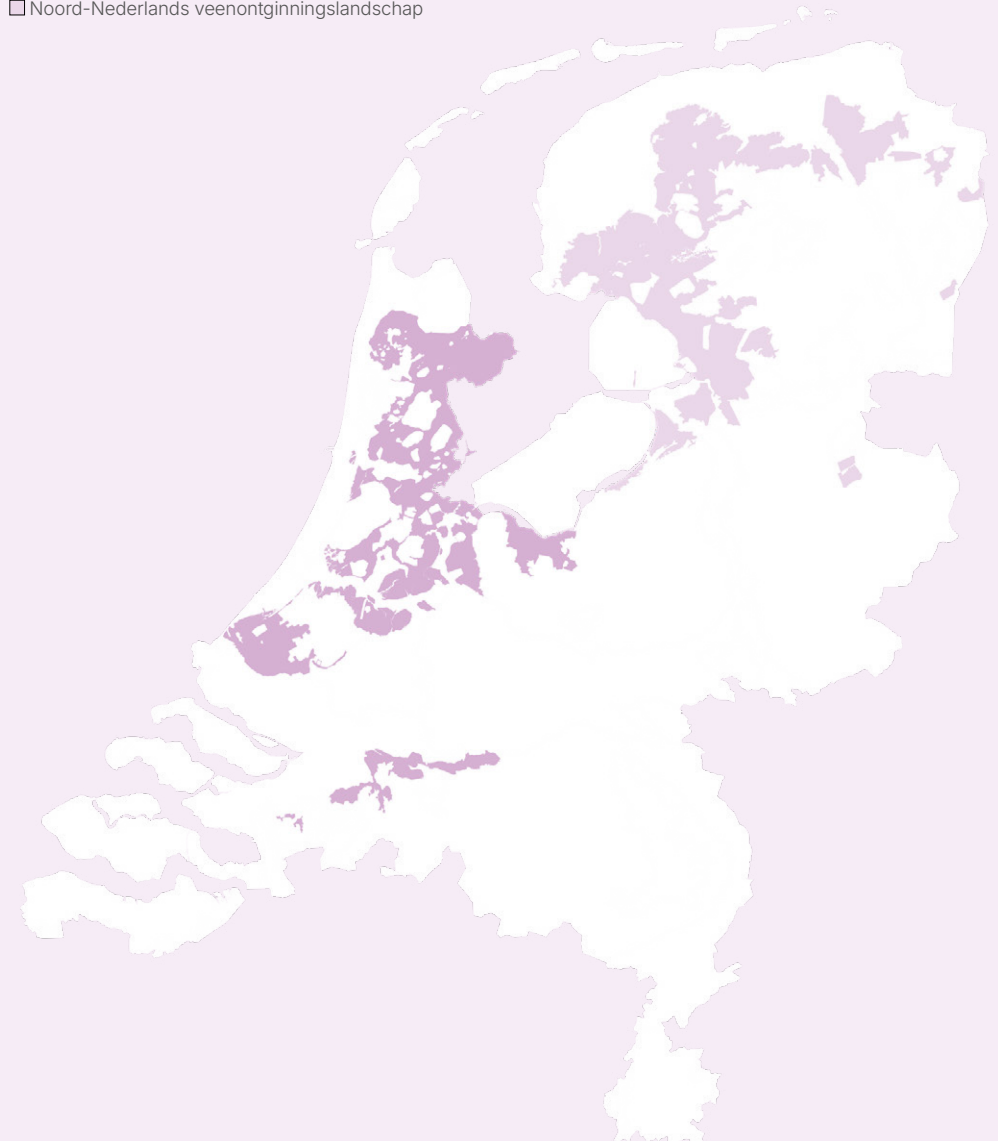
Door meer ruimte voor water te creëren, kan water beter worden vastgehouden. Natuurvriendelijke oevers kunnen hier een bijdrage aan leveren. Bij droogte kan het gebied dan water opslaan en bij hevige regen juist water opvangen. Zo ontstaat er minder wateroverlast en minder schade door droogte.

	Houtige elementen	10-30%	Kruidenrijke elementen	10-30%	Blauwe elementen	45-75%
Zeer passend	Knotbomenrij		Insectenrijke graslandrand		Natuurvriendelijke oever	
	Elzensingel		Botanische hooilandrand		Rietzoom	
	Solitaire knotboom		Botanische weiderand		Brede sloten	
	Hakhoutbosje		Bloemenblok		Klein rietperceel	
	Bomenrij				Smalle sloten	
Passend					Poel	
	Bosje		Bloemdijk			
	Houtwal en houtsingel		Kruidenrijke akkerrand			
	Solitaire boom		Kruidenrijke berm			
HR	Griendje		Keverbank			
	Eendenkooi				Beken en kleine rivieren	
	Half- en hoogstamboomgaard				Wiel	

West-Nederlands veenontginningslandschap

- West-Nederlands veenontginningslandschap
- Noord-Nederlands veenontginningslandschap

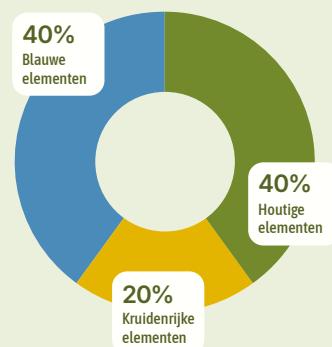

© Siebe Swart

Midden-Nederlands rivierenlandschap

Het Midden-Nederlands rivierenlandschap bestaat uit een afwisseling van hoger gelegen zandige oeverwallen en lage, natte komgronden die vooral uit klei bestaan. Door de eeuwen heen zijn dijken en sloten aangelegd om overstromingen te voorkomen. Buiten de dijken liggen uiterwaarden: gebieden die bij hoog water onder kunnen lopen om het rivierwater af te voeren. In de komgebieden werden eendenkooien en grienden aangelegd. Op de oeverwallen fruitboomgaarden en hagen. Samen zorgt dit voor een afwisselend en halfopen landschap met veel water en verschillende soorten landbouwpercelen. Daarnaast zijn dijken opvallende lijnen in het landschap die kansen bieden voor het aanleggen van groenblauwe dooradering. Meer ruimte geven aan blauwe elementen in de komgebieden en uiterwaarden helpt bij het afvoeren van hoogwater. Kruidenrijke en passende houtige landschapselementen dragen daarnaast bij aan biodiversiteit en maken het landschap aantrekkelijker voor recreatie.

	Houtige elementen 25-55%	Kruidenrijke elementen 10-30%	Blauwe elementen 25-55%
Zeerpasend	Knotbomenrij	Botanische hooilandrand	Rietzoom
	Half- en hoogstamboomgaard	Botanische weiderand	Smalle sloten
	Griendje	Kruidenrijke akkerrand	Poel
	Solitaire knotboom	Bloemenblok	Natuurvriendelijke oever
	Bomenrij	Insectenrijke graslandrand	
	Struweelhaag	Bloemdijk	
	Solitaire boom		
	Hakhoutbosje		
Passend	Knip- en scheerheg	Keverbank	Brede sloten
	Struweelrand	Kruidenrijke berm	Klein rietperceel
	Bosje		
	Houtwal en houtsingel		
HR	Eendenkooi		Beken en kleine rivieren
			Wiel

Midden-Nederlands rivierenlandschap

■ Midden-Nederlands rivierenlandschap

□ Overige rivierlandschappen:

West-Nederlands benedenrivieren-
en waardenlandschap

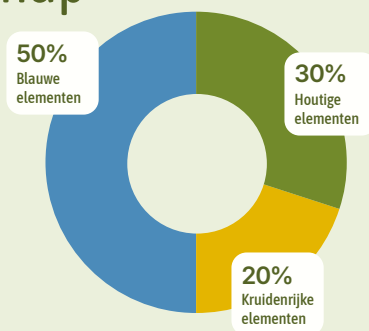
Zuid-Nederlands rivierterrassenlandschap

West-Nederlands benedenrivieren- en waardenlandschap

Dit landschap bevindt zich in het overgangsgebied van rivierkleigronden naar zeekei- en veengronden. Dat is ook terug te zien in de inrichting van het landschap. Net als in veel zeekei- en veenlandschappen is het een open, strak ingericht gebied met veel sloten en lange, smalle graslandpercelen. Kenmerkend zijn de vele knotwilgen langs de sloten en de aangeplante bosjes. Deze dienden vroeger vooral als houtvoorziening voor boeren. Het natte landschap biedt een thuis aan tal van diersoorten, zoals vogels en amfibieën. Blauwe landschapselementen zoals rietzomen, poelen en natuurvriendelijke oevers, versterken deze natte natuurwaarden. Ook helpen ze om water vast te houden in droge tijden en maken ze het gebied aantrekkelijker voor recreatie.

	Houtige elementen 20-40%	Kruidenrijke elementen 10-30%	Blauwe elementen 35-65%
Zeerpasend	Knotbomenrij	Botanische hooilandrand	Rietzoom
	Half- en hoogstamboomgaard	Botanische weiderand	Smalle sloten
	Griendje	Kruidenrijke akkerrand	Poel
	(Hakhout)bosje	Bloemenblok	Natuurvriendelijke oever
	Struweelhaag	Insectenrijke graslandrand	Brede sloten
	Solitaire boom	Bloemdijk	
	Elzensingel		
	Solitaire knotboom		
Passend	Bomenrij	Keverbank	Klein rietperceel
	Knip- en scheerheg	Kruidenrijke berm	
	Struweelrand		
	Houtwal en houtsingel		
HR	Eendenkooi		Beken en kleine rivieren
			Wiel

West-Nederlands benedenrivieren- en waardenlandschap

- West-Nederlands benedenrivieren- en waardenlandschap
- Overige rivierlandschappen:
 - Midden-Nederlands rivierenlandschap
 - Zuid-Nederlands rivierterrassenlandschap

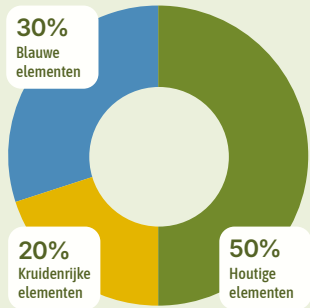

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Zuid-Nederlands rivierterrassenlandschap

Dit landschap wordt gekenmerkt door terrassen: lagen die in het landschap zijn ontstaan doordat de Maas zich op verschillende momenten in de loop van de tijd op verschillende hoogten en breedten in de bodem heeft ingesneden. Onder deze terrassen liggen de overstromingsvlakten van de rivier. Karakteristieke elementen in dit deel van het landschap zijn de maasheggen. Dat zijn dichte heggen die van oudsher als veekering dienden. Ook zijn er veel bomenrijen en hagen, bijvoorbeeld langs wegen. Door deze houtige elementen is het landschap minder open dan andere rivierenlandschappen.

Veel van deze elementen zijn echter verdwenen. Door ze terug te brengen, wordt het landschap herkenbaarder en ontstaan er leefgebieden voor verschillende dieren. Ook kan het aanleggen van blauwe elementen in de lagere gebieden helpen om water op te vangen en overstromingen te beperken.

	Houtige elementen35-65%	Kruidenrijke elementen10-30%	Blauwe elementen20-40%
Zeer passend	Bomenrij	Botanische hooilandrand	Rietzoom
	Struweelhaag	Botanische weiderand	Poel
	Solitaire boom	Kruidenrijke akkerrand	Natuurvriendelijke oever
	Hakhoutbosje	Bloemenblok	
	Knip- en scheerheg	Insectenrijke graslandrand	
Passend	Knotbomenrij	Keverbank	Smalle sloten
	Solitaire knotboom	Bloemdijk	Brede sloten
	Houtwal en houtsingel	Kruidenrijke berm	
	Struweelrand		
	Bosje		
HR			Beken en kleine rivieren
			Wiel

Zuid-Nederlands rivierterrassenlandschap

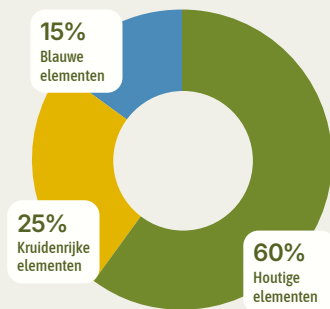
- Zuid-Nederlands rivierterrassenlandschap
- Overige rivierlandschappen:
 - Midden-Nederlands rivierenlandschap
 - West-Nederlands benedenrivieren- en waardenlandschap

Noord-Nederlands zandlandschap

In het Noord-Nederlandse zandlandschap zie je vaak een afwisseling van lage beekdalen en hogere essen. Essen zijn open akkers die in de loop van de tijd hoger zijn geworden door bemesting. Rond de essen liggen houtwallen, struiken en hagen. Deze elementen zijn in veel gebieden van het Noord-Nederlands zandlandschap relatief goed bewaard gebleven. Door meer opgaande houtige elementen rondom de essen aan te leggen, blijft deze structuur behouden en ontstaat een agrarisch landschap met veel natuurwaarde. Vooral in combinatie met kruidenrijke elementen, zoals botanische hooilanden en weideranden, ontstaat een geschikt leefgebied voor bestuivende insecten, wat bijdraagt aan de functionele agrobiodiversiteit.

	Houtige elementen 45-75%	Kruidenrijke elementen 15-35%	Blauwe elementen 5-25%
Zeerpasend	Houtwal en houtsingel	Bloemenblok	Poel
	Bosje	Botanische hooilandrand	
	Bomenrij	Botanische weiderand	
	Struweelrand	Insectenrijke graslandrand	
	Hakhoutbosje		
	Struweelhaag		
Passend	Elzensingel	Kruidenrijke akkerrand	Rietzoom
	Solitaire boom	Keverbank	Smalle sloten
	Knotbomenrij	Kruidenrijke berm	Natuurvriendelijke oever
	Solitaire knotboom		Brede sloten (in beekdalen)
	Griendje (in beekdalen)		
HR	Half- en hoogstamboomgaard		Pingoruïne
			Beken en kleine rivieren

Noord-Nederlands zandlandschap

- Noord-Nederlands zandlandschap
- Overige zandlandschappen:
 - Oost-Nederlands zandlandschap
 - Midden-Nederlands zandlandschap
 - Zuid-Nederlands zandlandschap
 - Verveninglandschap

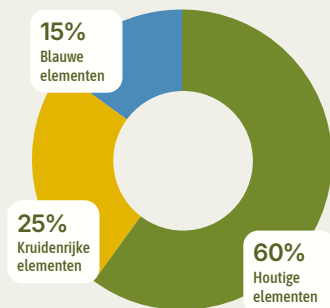

Oost-Nederlands zandlandschap

Het Oost-Nederlandse zandlandschap is ontstaan op dekzandgronden uit de laatste ijstijd. Boeren maakten deze grond vruchtbaar door er mest en plantenresten op te leggen. Zo ontstonden essen en kampen. Essen zijn grote, hoger gelegen akkers die door boeren samen werden gebruikt. Kampen zijn kleinere percelen bij boerderijen, vaak afgebakend met houtwallen en hagen. Lagergelegen beekdalen zorgden voor de afvoer van water en dienden als natte graslanden voor vee. Deze groenblauwe structuren zijn nog goed te zien in het landschap. Houtwallen en singels maken het landschap kleinschalig en besloten, en de beken zijn nog steeds de belangrijkste waterlopen.

Het herstellen van houtwallen draagt bij aan het behoud van de historische kampenstructuur en biedt leefgebied aan vogels en insecten, terwijl het herstellen en ruimte geven aan beken helpt water vast te houden tijdens droge perioden.

	Houtige elementen 45-75%	Kruidenrijke elementen 15-35%	Blaauwe elementen 5-25%
Zeerpasend	Bosje	Bloemenblok	Poel
	Hakhoutbosje	Botanische hooilandrand	
	Houtwal en houtsingel	Botanische weiderand	
	Bomenrij	Insectenrijke graslandrand	
	Struweelrand		
	Struweelhaag		
Passend	Elzensingel	Kruidenrijke akkerrand	Rietzoom
	Solitaire boom	Keverbank	Smalle sloten
	Knotbomenrij	Kruidenrijke berm	Natuurvriendelijke oever
	Solitaire knotboom		Brede sloten (in beekdalen)
	Griendje (in beekdalen)		
HR	Half- en hoogstamboomgaard		Pingoruïne
			Beken en kleine rivieren

Oost-Nederlands zandlandschap

■ Oost-Nederlands zandlandschap

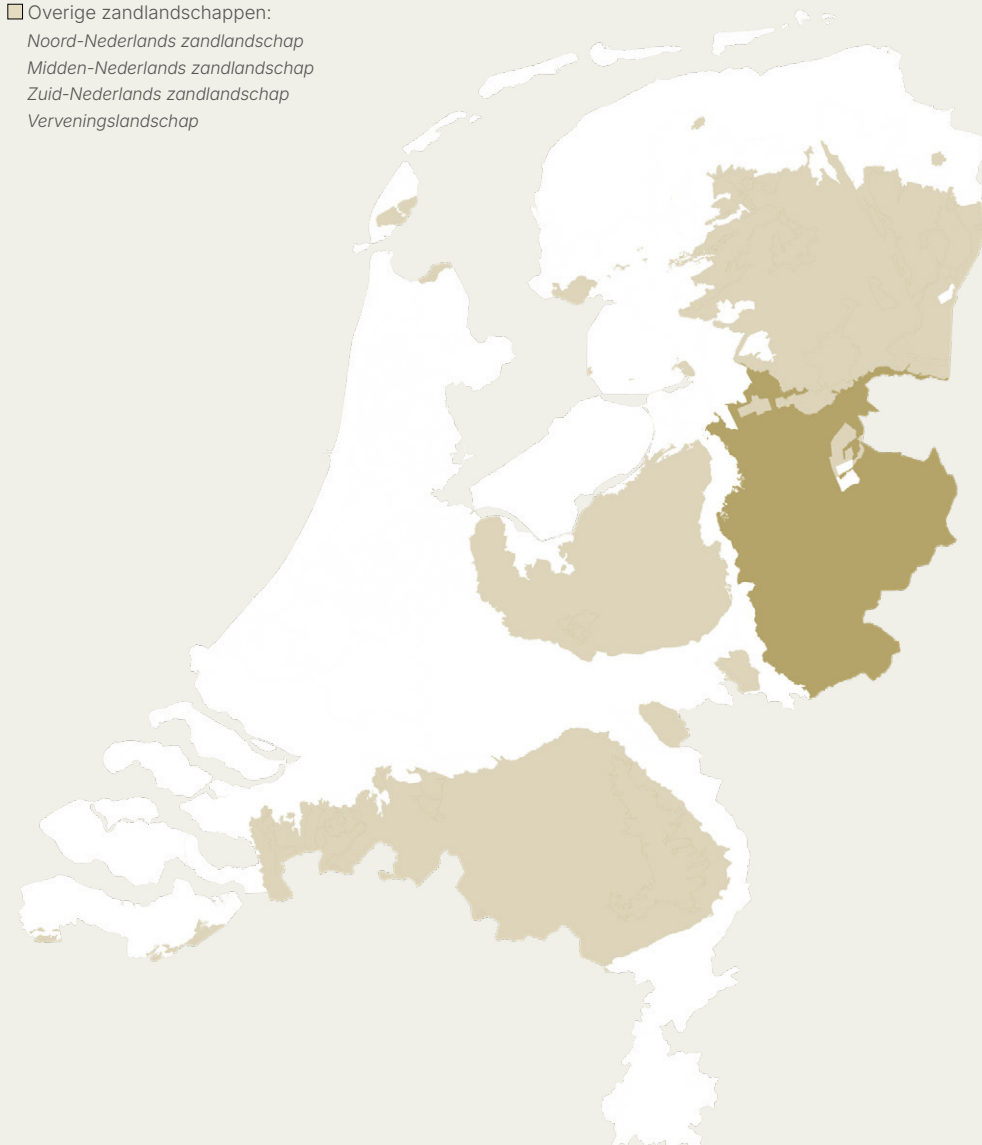
□ Overige zandlandschappen:

Noord-Nederlands zandlandschap

Midden-Nederlands zandlandschap

Zuid-Nederlands zandlandschap

Verveninglandschap

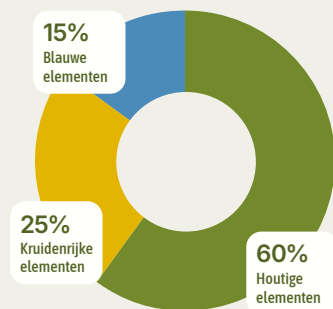

Midden-Nederlands zandlandschap

Het Midden-Nederlands zandlandschap is een zwak golvend landschap op arme zandgronden. Door de beperkte geschiktheid voor landbouw komt er relatief weinig landbouwgrond voor, maar juist veel bos, heide en landgoederen.

De landbouwgrond die er is, wordt vooral gebruikt voor veeteelt. De percelen zijn vaak omrand door houtwallen, bomenrijen en struweelranden. Door meer van deze houtige elementen aan te leggen op perceelsgrenzen, worden bosgebieden beter met elkaar verbonden. Hierdoor ontstaat een groter netwerk aan natuur. Ook het planten van erfbeplanting op boerenerven en landgoederen kan extra leefgebied creëren voor verschillende soorten in dit bosrijke landschap.

	Houtige elementen 45-75%	Kruidenrijke elementen 15-35%	Blauwe elementen 5-25%
Zeerpasend	Bosje	Bloemenblok	Poel
	Houtwal en houtsingel	Botanische hooilandrand	
	Bomenrij	Botanische weiderand	
	Struweelrand	Insectenrijke graslandrand	
	Hakhoutbosje		
	Struweelhaag		
Pasend	Elzensingel	Kruidenrijke akkerrand	Rietzoom
	Solitaire boom	Keverbank	Smalle sloten
	Knotbomenrij	Kruidenrijke berm	Natuurvriendelijke oever
	Solitaire knotboom		Brede sloten (in beekdalen)
	Griendje (in beekdalen)		
HR	Half- en hoogstamboomgaard		Pingoruïne
			Beken en kleine rivieren

Midden-Nederlands zandlandschap

- Midden-Nederlands zandlandschap
- Overige zandlandschappen:
 - Noord-Nederlands zandlandschap
 - Oost-Nederlands zandlandschap
 - Zuid-Nederlands zandlandschap
 - Verveninglandschap

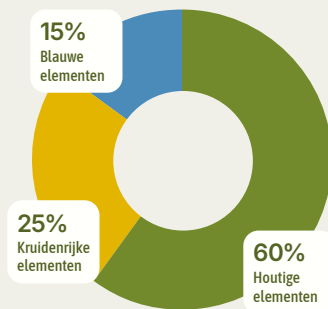

Zuid-Nederlands zandlandschap

Dit landschap wordt gekenmerkt door een duidelijk contrast tussen natte beekdalen en droge, hoger gelegen dekzandgronden. In de lagere beekdalen lagen vroeger vooral natte moerassen. De hogere gronden werden, na bewerking, geschikt gemaakt voor landbouw. Op deze dekzandgronden zijn ook veel landgoederen aangelegd, vaak met kenmerkende bosjes en rechte bomenlanen. Ook zijn de vele houtwallen en -singels die perceelsgrenzen markeren opvallend.

Door meer van deze houtige elementen aan te leggen, wordt het kleinschalige karakter van het landschap versterkt en neemt de ecologische samenhang toe. Daarnaast kan het herstellen van blauwe elementen in de beekdalen, vooral in combinatie met houtige beplanting, bijdragen aan een betere waterberging in het gebied.

	Houtige elementen 45-75%	Kruidenrijke elementen 15-35%	Blauwe elementen 5-25%
Zeerpasend	Houtwal en houtsingel	Bloemenblok	Poel
	Bosje	Botanische hooilandrand	
	Bomenrij	Botanische weiderand	
	Struweelrand	Insectenrijke graslandrand	
	Hakhoutbosje		
	Struweelhaag		
Passend	Elzensingel	Kruidenrijke akkerrand	Rietzoom
	Solitaire boom	Keverbank	Smalle sloten
	Solitaire knotboom	Kruidenrijke berm	Natuurvriendelijke oever
	Knotbomenrij		Brede sloten (in beekdalen)
	Griendje (in beekdalen)		
HR	Half- en hoogstamboomgaard		Pingoruïne
			Beken en kleine rivieren

Zuid-Nederlands zandlandschap

■ Zuid-Nederlands zandlandschap

□ Overige zandlandschappen:

Noord-Nederlands zandlandschap

Oost-Nederlands zandlandschap

Midden-Nederlands zandlandschap

Verveningslandschap

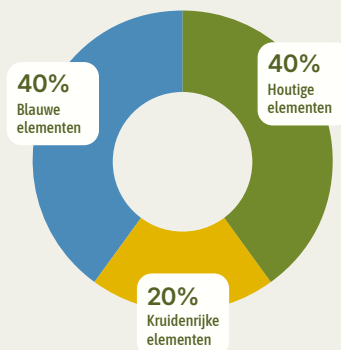

Verveninglandschap

Het verveninglandschap ligt in gebieden waar vroeger hoogveen is afgegraven om turf te winnen, wat vroeger werd gebruikt als brandstof. Na het afgraven in de 18e, 19e en 20e eeuw, is het land ingericht voor grootschalige landbouw, vooral akkerbouw. Er werd een fijn netwerk van watergangen aangelegd, met brede wijken en kleinere sloten. Het landschap is open en kent relatief weinig bomen. De bomen die er zijn, staan vooral solitair of in een rechte laan langs een watergang.

De aanleg van groenblauwe dooradering kan hier een belangrijke meerwaarde bieden voor de landbouw. Het helpt de bodem te verbeteren, vermindert verlies van meststoffen en zorgt dat water beter wordt vastgehouden. Daarnaast vormen kruidenrijke akkerranden een belangrijk leefgebied voor akkervogels.

	Houtige elementen 25-55%	Kruidenrijke elementen 10-30%	Blaauwe elementen 25-55%
Zeer passend	Solitair boom	Insectenrijke graslandrand	Rietzoom
		Botanische hooilandrand	Natuurvriendelijke oever
		Botanische weiderand	Brede sloten
		Kruidenrijke akkerrand	Poel
			Smalle sloten
Passend			Wijken
	Elzensingel	Bloemenblok	Klein rietperceel
	Bomenrij	Bloemdijk	
	Knotbomenrij	Keverbank	
	Solitair knotboom	Kruidenrijke berm	
	Houtwal en houtsingel		
	Hakhoutbosje		
	Bosje		

Verveninglandschap

■ Verveninglandschap

□ Overige zandlandschappen:

Noord-Nederlands zandlandschap

Oost-Nederlands zandlandschap

Midden-Nederlands zandlandschap

Zuid-Nederlands zandlandschap

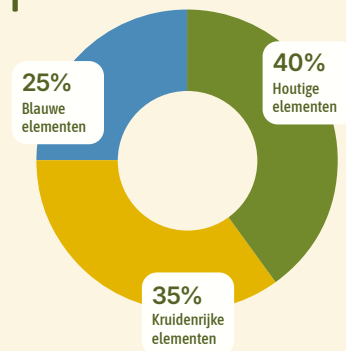

Noord-Nederlands wadden- en duinenlandschap

Dit landschap ligt vooral aan de Noordzeekant van de Waddeneilanden. Het bestaat uit duinen, gevormd door opgewaaid zand, en uit wadden: zeebodems die droogvallen bij eb. Een groot deel van het gebied is beschermd natuurgebied, waardoor het aandeel cultuurlandschap relatief klein is. Vroeger hielden bewoners in de duinen op kleine schaal vee en hadden ze tuinen en akkers voor eigen gebruik. Om zich te beschermen tegen de wind, legden zij bosjes en houtwallen aan.

Tegenwoordig komen veel toeristen naar de Waddeneilanden. Door het landschap slim in te richten met groenblauwe elementen die passen bij het landschap, kan het aantrekkelijker worden voor recreatie. Dit helpt om bezoekers beter te spreiden en kwetsbare natuur te beschermen.

	Houtige elementen 25-55%	Kruidenrijke elementen 20-50%	Blauwe elementen 15-35%
Zeerpasend	Houtwal en houtsingel	Bloemenblok	Poel
	Solitaire boom	Botanische hooilandrand	Rietzoom
	Hakhoutbosje		Natuurvriendelijke oever
Passend			Smalle sloten
	Bomenrij	Kruidenrijke akkerrand	Klein rietperceel
	Struweelhaag	Bloemdijk	Brede sloten
	Knip- en scheerheg	Botanische weiderand	
	Bosje	Insectenrijke graslandrand	
HR	Solitaire knotboom	Keverbank	
	Struweelrand (in wadden)	Kruidenrijke berm	
	Eendenkooi		Beken en kleine rivieren
			Wiel

Noord-Nederlands wadden- en duinenlandschap

- Noord-Nederlands wadden- en duinenlandschap
- West-Nederlands strandwallen- en duinlandschap

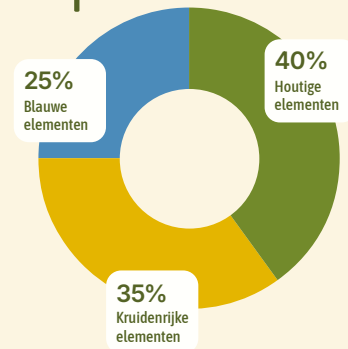

West-Nederlands strandwallen- en duinlandschap

De duinen en strandwallen van dit landschap zijn ontstaan door de afzetting en verstuiving van zand onder invloed van wind en zee. Dicht bij de kust liggen vooral natuurgebieden. Verder landinwaarts is meer landbouwgrond. Hier worden veel bloembollen geteeld, omdat er veel zoet water vlak onder de grond zit. Het landschap is van oudsher halfopen en bestaat uit veel kleine percelen, vaak gescheiden door hagen of andere beplanting. Er komen ook van nature natte elementen voor, zoals poelen en duinrellen. Dat laatste zijn kleine beekjes die vanuit de duinen naar lagere gebieden stromen.

De aanleg en het onderhoud van landschapselementen langs akkerranden vormt leefgebied voor de insecten en amfibieën die in de nabijgelegen natuurgebieden voorkomen. Ook helpen ze om zoet water schoon en beter vast te houden in de bodem.

	Houtige elementen 25-55%	Kruidenrijke elementen 20-50%	Blauwe elementen 15-35%
Zeerpasend	Houtwal en houtsingel	Bloemenblok	Rietzoom
	Solitaire boom	Botanische hooilandrand	Poel
	Hakhoutbosje		Natuurvriendelijke oever
	Bomenrij		Smalle sloten
Passend	Struweelhaag	Kruidenrijke akkerrand	Klein rietperceel
	Knip- en scheerheg	Botanische weiderand	Brede sloten
	Bosje	Insectenrijke graslandrand	
	Solitaire knotboom	Keverbank	
	Struweelrand (in jonge duinen)	Bloemdijk	
HR	Eendenkooi	Kruidenrijke berm	
			Beken en kleine rivieren
			Wiel

West-Nederlands strandwallen- en duinlandschap

- West-Nederlands strandwallen- en duinlandschap
- Noord-Nederlands wadden- en duinenlandschap

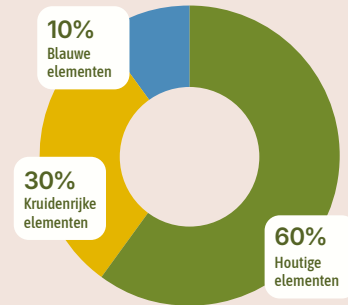
Zuid-Limburs Heuvellandschap

■ Zuid-Limburs Heuvellandschap

Zuid-Limburs Heuvellandschap

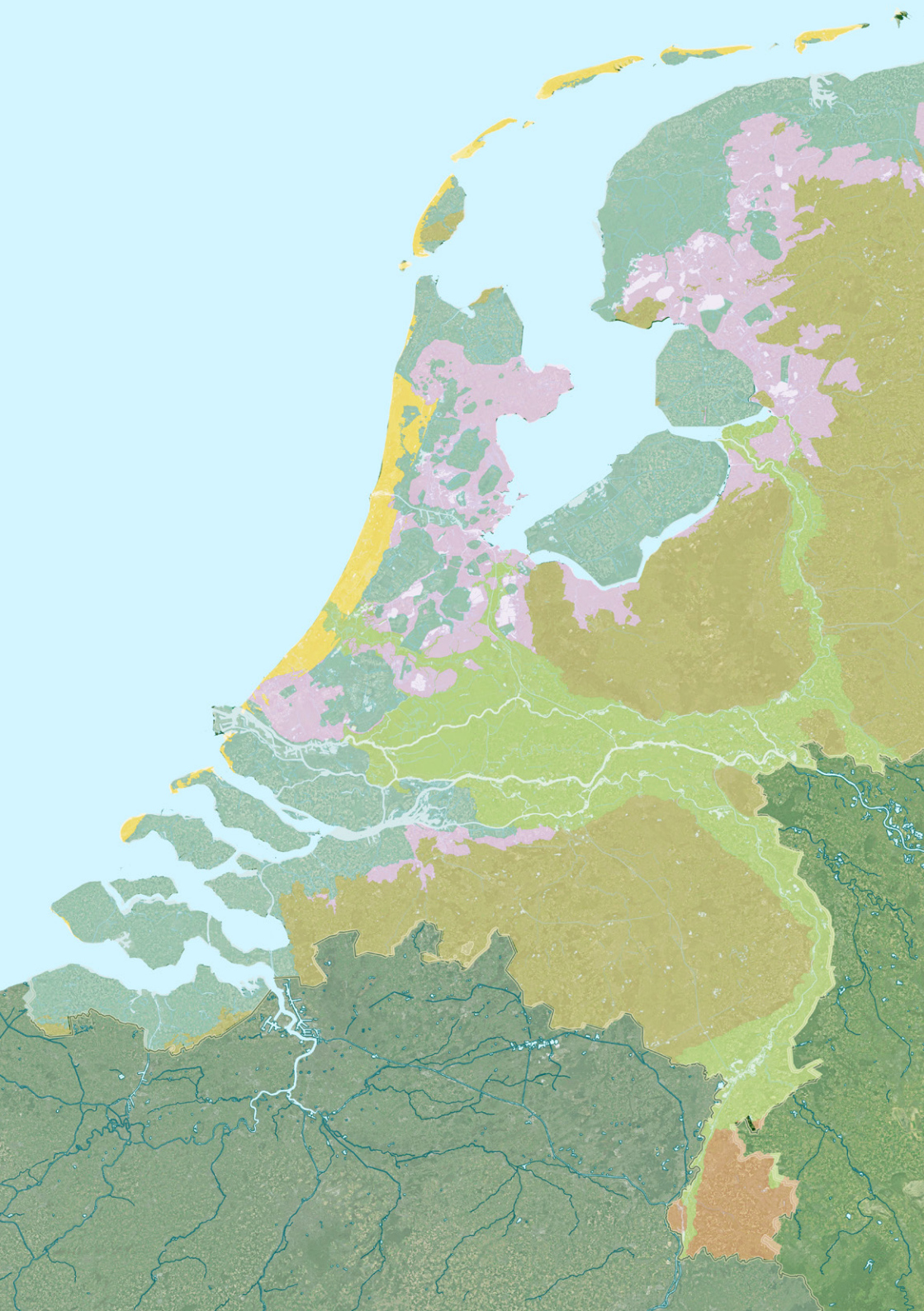
Het Zuid-Limburs Heuvellandschap ligt op lössgronden en wordt gekenmerkt door, voor Nederlandse begrippen, sterke hoogteverschillen. Je vindt er plateaus, hellingen en beekdalen. Nederzettingen ontstonden vooral in de beekdalen, terwijl veeteelt plaatsvond op de hellingen en akkerbouw op de hogergelegen plateaus. Agrarische percelen werden gemarkeerd door graften en heggen. Holle wegen verbonden dorpen met hoger gelegen landbouwgronden. De akkers kenden een hoge kruidenrijkdom, wat het landschap mede zijn karakter gaf.

Deze groenblauwe structuren zijn nog steeds zichtbaar, al zijn bijvoorbeeld de graften op veel plekken verdwenen. Door graften en andere houtige elementen aan te leggen of te herstellen, wordt de afvoer van water richting de beken vertraagd. Dit helpt om overstromingen en erosie tegen te gaan. In combinatie met kruidenrijke akkerranden leidt dit bovendien tot een gevarieerder landschap, waarvan ook de lokale fauna profiteert.

	Houtige elementen 45-75%	Kruidenrijke elementen 20-40%	Blauwe elementen 5-15%
Zeer passend	Houtwal en houtsingel (graften)	Botanische hooilandrand	Poel
	Bomenrij	Botanische weiderand	
	Knip- en scheerheg	Kruidenrijke akkerrand	
	Half- en hoogstamboomgaard	Bloemenblok	
	Bosje	Insectenrijke graslandrand	
	Struweelhaag		
	Struweelrand		
	Hakhoutbosje		
Passend	Solitaire boom	Keverbank	Natuurvriendelijke oever
	Solitaire knotboom	Kruidenrijke berm	Rietzoom
	Knotbomenrij		Smalle sloten
HR			Brede sloten
			Beken en kleine rivieren

Colofon

Dit product is tot stand gekomen vanuit de Werkgroep Kwaliteit & Monitoring van het Aanvalsplan Landschap. Deze kaartenset is opgemaakt in opdracht van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Publicatiedatum en versie

September 2026, versie 1.0

Auteurs

Just Blonk en Hidde Hofhuis (Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel),
Edwin Raap (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Overige leden van de werkgroep

Eva Rekkers (LandschappenNL), Robin Ammerlaan (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), Astrid Manhoudt (BoerenNatuur), Gertjan Sengers (Vereniging Nederlands Cultuurlandschap), Danneke Verhagen (Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden), Ronald Zollinger (SoortenNL), Wouter Thijs (HAS Green Academy), Harry Stoffer (Provincie Overijssel), Leon Pors (Landschap Erfgoed Utrecht), Dennis Worst (Landschapsbeheer Friesland), Martijn van der Sluijs (Sogelink Nederland), Marc van Geene (Kadaster) en Ivan Mettrop (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht).

Vormgeving & opmaak

Diëlle van Dijk, Ivo van Willigen, Lisa Luijendijk
(Concept & Communicatie Studio Schuttelaar & Partners)

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Vraag of opmerking?

Stuur dan een e-mail naar

info@samenvoorbiodiversiteit.nl

Of kijk voor meer informatie over het

Kennistrject Basiskwaliteit Natuur op

www.samenvoorbiodiversiteit.nl/projecten

Postadres

Deltaplan Biodiversiteitsherstel

Bronland 12S

6708 WH Wageningen